

RNI MAJIMAR
36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - I
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

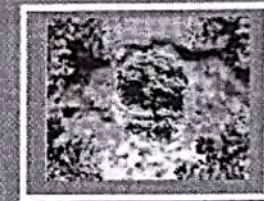
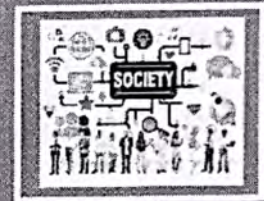
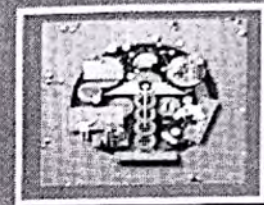
December 2020

Chief Editor : Dr. Nanasheb Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

PRINCIPAL
Smt. V. U. Patil Arts &
Late Dr. B. S. Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. D. W. Sakri

भाजप'च्या राजकारणाची वाटचाल : वाजपेयी पासून मोदी पर्यंतचा प्रवास

प्रा. शरद बाबुराव सोनवणे

सहाय्यक प्राध्यापक - राज्यशास्त्र विभाग,

श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला व कै. डॉ. भास्कर सदाशिव देसले विज्ञान महाविद्यालय,

सात्री जि.धुळे - ४२४३०४, भ.ध्वनी - ९४०५९०८१३५

ई-मेल - sharadpolsci@gmail.com

सारांश (Abstract)

जनता पक्षात दुहेरी सदस्यत्वाच्या मुद्द्यावर निर्माण झालेल्या मतभेदांमुळे अटलबिहारी वाजपेयी व लालकृष्ण अडवाणी यांच्या नेतृत्वात पूर्वाश्रमीच्या जनसंघी नेत्यांनी भारतीय जनता पक्षाची स्थापना केली. आरंभी गांधीवादी समाजवादाचा स्वीकार करणाऱ्या भाजप'ने अल्पावधीतच कट्टर हिंदुत्ववादी राजकारणाचा पुरस्कार करून पक्षाला उभारी दिली. मात्र पुढे आघाडीच्या राजकारणाच्या दबावामुळे भाजप'ने काहीसे उदारमतवादी धोरण स्वीकारले. परंतु २०१४ व २०१९ मध्ये नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात केंद्रात हुकमी बहुमताचे सरकार स्थापन केल्यावर भाजप'ने बाजूला ठेवलेले कार्यक्रम भक्कमपणे राबविण्यास सुरुवात केली आहे.

प्रस्तावना

भारतीय जनता पक्षाची स्थापना झाल्यावर आरंभीच्या काळात अटलबिहारी वाजपेयी व लालकृष्ण अडवाणी यांच्या नेतृत्वाचा प्रभाव पक्षावर राहिल्यामुळे त्यांनी जशी भाजप'च्या राजकारणाला दिशा दिली त्याप्रमाणे पक्षाची वाटचाल होत राहिली. मात्र २०१४ पासून भाजप'चे नेतृत्व नरेंद्र मोदी यांच्याकडे आल्यावर त्यांचा प्रभाव भाजप'च्या ध्येय धोरणांवर पडल्याचे दिसते. प्रस्तुत शोधनिबंधात भाजप'च्या या राजकीय वाटचालीचा आढावा घेतला आहे.

भाजप'चा राजकीय वाटचालीसंबंधी आरंभीचा सैद्धांतिक दृष्टिकोन

१८ मार्च १९८० रोजी जनता पक्षाच्या राष्ट्रीय कार्यकारिणीने साध्या बहुमताने दुहेरी सदस्यत्वाच्या विरोधात एक प्रस्ताव पारित केला आणि जनसंघीय गटास अपमानित करून जनता पक्ष सोडण्यास भाग पाडले. जनसंघीय गटाच्या सदस्यांनी ६ एप्रिल १९८० रोजी मुंबई येथे एक अधिवेशन भरवून 'भारतीय जनता पक्ष' नावाने एका नविन पक्षाची स्थापना केली. १ अटलबिहारी वाजपेयीची भाजप'चे प्रथम अध्यक्ष म्हणून निवड झाली तर लालकृष्ण अडवाणी, सिकंदर बख्त व मुस्लीमनोहर जोशी यांची पक्षाच्या महासचिव पदी निवड झाली. "भाजप' स्थापनेच्या अधिवेशनाचे अध्यक्ष जरी वाजपेयी असले तरी, ते अधिवेशन यशस्वी होण्यासाठी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे सरसंघचालक श्री.बाळासाहेब देवरस यांनी प्रमुख भूमिका बजावली." २ ६ मे १९८० रोजी भाजप'ने घोषित केलेल्या आपल्या जाहीरनाम्यात पक्षाची ध्येयधोरण विषयक पंचनिष्ठा जाहीर केली. त्यामध्ये राष्ट्रवाद आणि राष्ट्रीय समन्वय, लोकशाही, प्रभावी धर्मनिरपेक्षता, गांधीवादी समाजवाद आणि सैद्धांतिक राजकारण यांचा समावेश होता. ३ याप्रकारे, भाजप'ने 'गांधीवादी समाजवाद' हे आपले ध्येय असल्याचे जाहीर केले होते.

भारतीय जनसंघाचा उल्लेख करताना वाजपेयी यांनी स्पष्ट शब्दात म्हटले होते की, "भारतीय जनता पक्षाचा भारतीय जनसंघाचे काहीही संबंध नाही जनसंघास यमुनेत बुडविले आहे आणि दिवा देखील विझला आहे. त्यामुळे भारतीय जनता पक्षाला जनसंघाचे नवीन रूप किंवा त्याचा उत्तराधिकारी म्हणणे पूर्णतः चूक ठरेल. तसेच ज्या मंडपात भारतीय जनता पक्षाचे स्थापना संमेलन झाले होते, तेथे गांधीजी आणि जयप्रकाश यांचे फोटो लावलेले होते परंतु जनसंघाचे निमित्त श्यामाप्रसाद मुखर्जी आणि दिनदयाळ उपाध्याय यांचे फोटो मात्र नव्हते. ४ तरीदेखील भाजप या पक्षाचे बहुतेक सर्व प्रमुख नेते आणि बहुसंख्य कार्यकर्ते हे १९७७ पूर्वी भारतीय जनसंघात होते त्यामुळे भाजप हा जनसंघाचा नवा अवतार मानला गेला. ५ भाजप' मध्ये सिकंदर बख्त, राम जेठमलानी, शांतिभूषण व के.एस.हेगडे यांच्यासारखे जनसंघ व रा. स्व. संघाशी कोणताही संबंध नसलेले लोक देखील सामील झाले होते

भाजप'चे हिंदुत्ववादी राजकारणाकडे संक्रमण

भाजप'ची विचारप्रणाली गांधीवादी समाजवाद असेल असे वाजपेयींनी घोषित केल्यामुळे त्यांचा भाजपला एक मध्यममार्गी पक्ष बनविण्याचा इरादा त्यातून व्यक्त झाला. पण सर्वच नेते व कार्यकर्ते संघाच्या मुशीत घडलेले असल्यामुळे त्यांचा स्वभाविक कल हिंदुत्ववादी राजकारणाकडे होता. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचा प्रभाव कार्यकर्त्यांचे दडपण आणि १९८४ च्या निवडणुकीतील अपयश यांच्या पार्श्वभूमीवर भाजप'ने हिंदू राष्ट्रवादाचा विचार स्वीकारून हिंदू संघटनांचे राजकारण करण्यास सुरुवात केली. ६ वाजपेयी यांच्या नेतृत्वाखालील उदारमतवादी राजकारणाचे अभियान अयशस्वी झाल्यावर पक्षाने हिंदुत्व आणि हिंदू कट्टरवादाचे पूर्ण कट्टरतेने पालन करण्याचा निर्णय घेतला. १९८४ मध्ये अडवाणी यांना पक्षाचे अध्यक्ष नियुक्त करण्यात आले आणि त्यांच्या नेतृत्वाखाली भाजप रामजन्मभूमी आंदोलनाचा राजकीय आवाज बनला ७ पुढील काळात भाजप'ने कायमच हिंदुत्व आणि राम मंदिर ह्या मुद्द्यांचा वापर करून सत्तेत येण्याचा प्रयत्न केला व त्यात भाजप यशस्वी देखील झाला.

आघाडीच्या राजकारणाचा दबाव : भाजप'ची काही जहाल मुद्यांना स्थगिती

१९९६ मध्ये वाजपेयींच्या नेतृत्वाखाली भाजप'चे अल्पमतातील आघाडी सरकार १३ दिवसात पडल्यामुळे हिंदुत्ववादी राजकारणाच्या आधारे केंद्रात स्वबळावर सत्ता स्थापन करणे शक्य नसल्याची जाणीव भाजपला झाली होती. त्यामुळे भाजप'ने काही इतर

PRINCIPAL
Smt. V. U. Patil Arts &
Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

पक्षांबरोबर संयुक्त आघाडी स्थापन करण्याचे ठरवून त्यासाठी भाजपच्या कार्यक्रम पत्रिकेवरील हिंदुत्वाचा भाग वाजुला ठेवण्याचे ठरविले. भाजपने जे तीन मोठे कार्यक्रम वाजुला ठेवण्याचे ठरविले ते म्हणजे, रामजन्मभूमी, काश्मिर बाबतचे ३७० कलम वगळणे व समान वागणे कायदा हे होते. भाजपने अशाप्रकारचा बदल बिहारमध्ये समता पार्टी, पंजाबमध्ये अकाली दल, ओरिसात बिजू जनता दल, तामिळनाडूमध्ये एआयडीएमके या प्रादेशिक पक्षांचा पाठिंबा मिळविण्यासाठी केला होता. त्यामुळे वेगवेगळे पक्ष भाजप नेतृत्वातील 'राष्ट्रीय लोकशाही आघाडी'त सहभागी झाले.

१९९८ च्या लोकसभा निवडणूकीत ५४३ जागांपैकी भाजपला १८२ जागा मिळाल्या व तो लोकसभेतील सर्वात मोठा पक्ष ठरला तर रालोआ'ला २५४ जागा मिळाल्या. चंद्राबाबू नायडूंच्या तेलगू देसम पक्षाने रालोआ'ला बाहेरून पाठिंबा दिल्यामुळे १३ मतानी विश्वासदर्शक ठराव जिंकण्यात 'रालोआ'ला यश लाभले आणि १९ मार्च १९९८ रोजी अटलबिहारी वाजपेयींनी दुसऱ्यांदा पंतप्रधान पदाची शपथ घेतली. ९ पुढे १९९९ व २००४ च्या लोकसभा निवडणूकीत देखिल भाजप'ला आघाडीचे राजकारण करून सत्ता हस्तगत करता आली. मात्र त्यासाठी भाजप'ला आपल्या प्रखर हिंदुत्ववादी राजकारणाला आवर घालावी लागली होती.

मोदींच्या नेतृत्वातील भाजप : पक्षाच्या जाहिरनाम्यातील कार्यक्रमांची अंमलबजावणी

२०१४ च्या लोकसभा भाजपने आक्रमक हिंदुत्ववादी चेहरा असलेले नरेंद्र मोदी यांना पंतप्रधान पदाचे उमेदवार घोषित केले होते. या निवडणूकीत भाजप प्रणित रालोआ'ला ३३६ जागा मिळाल्या भाजपला २८२ जागा मिळून तो लोकसभेतील सर्वात मोठा पक्ष ठरला होता. काँग्रेस प्रणित 'संयुक्त पुरोगामी आघाडी' (संपुआ) ला केवळ ५९ जागा मिळाल्या आणि काँग्रेस पक्ष फक्त ४४ जागा जिंकू शकला. तर इतर पक्षांना मिळून १४८ जागा प्राप्त झाल्या. १० लोकसभेतील भक्कम बहुमताच्या पाठिंब्यामुळे या सरकारने पाच वर्षांचा कार्यकाल यशस्वीपणे पूर्ण केला. त्यानंतर २०१९ मध्ये झालेल्या लोकसभा निवडणूकीत पुनः एकदा नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात रालोआ'ला लोकसभेत एकुण ३५४ जागा व ४५ टक्के मते मिळाली.

तिहेरी तलाक बेकायदेशिर ठरविणारा कायदा केल्यानंतर अवघ्या पाच दिवसातच, रालोआ (भाजप) सरकारने जम्मू-काश्मिरला विशेष राज्याचा दर्जा देणारे कलम ३७० रद्द करण्याचा ऐतिहासिक व धाडसी निर्णय घेतला. यामुळे जम्मू-काश्मिरची स्वतंत्र राज्यघटना, स्वतंत्र ध्वज, संपत्ती वाटपातील वेगळे नियम, मालमत्ता खरेदीवरील बंदी अशा तरतुदी रद्द ठरल्या आहेत. "कलम ३७० विरोधात जनसंघ आणि त्यानंतर भाजपने गेली सत्तर वर्षे राजकारण केले. या पक्षाच्या निवडणूक जाहिरनाम्यात सातत्याने हे कलम रद्द करण्याची ग्वाही दिली जात होती. त्या ग्वाहीचीच पूर्तता नरेंद्र मोदी यांच्या सरकारने अखेर केली." १३ या प्रकारे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या कारकिर्दीत भाजपच्या मूळ अजेंड्यावरील कार्यक्रम अधिक कणखरपणे राबविले जात असल्याचे दिसत आहे.

वादावर सर्वोच्च न्यायालयाचा निवाडा 'घाबरी मशीद - रामजन्मभूमी'

२०१९ मध्ये शनिवार, दि.९ नोव्हेंबर रोजी अयोध्येतील वादग्रस्त जागा राम मंदिर बांधण्यासाठी तसेच अयोध्येतच पाच एकर जमीन मशिदीसाठी देण्याचा निकाल सर्वोच्च न्यायालयाने दिला. या ऐतिहासिक निकालामुळे शंभर वर्षांहून अधिक जुना वाद संपुष्टात आला. सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांच्या अध्यक्षतेखाली न्या.शरद बोबडे, न्या.धनंजय चंद्रचूड न्या.अशोक भूषण आणि न्या.एस. अब्दुल नझीर यांच्या खंडपीठाने हा निकाल एकमताने दिला. सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांनी ऑगस्ट मध्ये दररोज सुनावणी घेऊन हा वाद निकाली काढण्याचे जाहीर केले होते. त्यानुसार निवृत्तीआधी त्यांनी प्रदीर्घ काळ रोगाळलेल्या या घटल्यावर चाळीस दिवस सुनावणी घेतली आणि शनिवारी निकाल दिला. न्या.गोगोई यांनी १०४५ पानी निकालपत्रातील महत्वाचा भाग वाचून दाखवला. राम जन्मभूमी - बाबरी मशीद जागा वादाला राजकीय रंग देत भाजपने सत्ताही मिळवली होती. आता भाजप सरकारच्या काळातच या वादावर पडदा पडला आहे." १४ हा निकाल देताना न्यायालयाने कायद्याच्या काटेकोर चौकटीच्या बाहेर जाऊन पक्षकारांमध्ये खऱ्या अर्थाने न्यायनिवाडा करण्यासाठी राज्यघटनेने अनुच्छेद १४२ अन्वये दिलेल्या विशेषाधिकाराचा वापर केला." १५

निष्कर्ष

जनसंघाचा नवा अवतार मानल्या जाणाऱ्या भाजप'च्या राजकीय वाटचालीवर अटलबिहारी वाजपेयी व लालकृष्ण आडवाणी या नेत्यांचा प्रभाव पडलेला आहे. त्यांनी पक्षावाढीसाठी भाजपच्या ध्येय धोरणांना गरजेनुसार योग्य दिशा देण्याचे काम केले आरंभी स्वीकारलेला 'गांधीवादी समाजवाद' फारसा उपयोगी ठरत नसल्याचे लक्षात येताच, त्यांनी 'कट्टर हिंदुत्ववादी' राजकारणाचा मुद्दा केंद्रस्थानी आणून पक्षविस्तार केला. पण आघाडीच्या राजकारणाच्या विवशतेमुळे 'राष्ट्रीय लोकशाही आघाडी' स्थापन करण्यासाठी भाजपने १९९८ मध्ये आपल्या कट्टर हिंदुत्ववादी राजकारणाला आवर घातला. मात्र २०१४ व २०१९ मध्ये नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वातील भाजपने केंद्रात स्वबळावर सत्ता स्थापन करण्याजोगे बहुमत मिळवून रालोआ'वर देखील वर्चस्व प्रस्थापित केले व भाजप जाहीरनाम्यातील कार्यक्रमांना बिनदिवकतपणे राबविण्याच्या दिशेने वाटचाल करत आहे. सोबतच भाजप'ची एकपक्षीय वर्चस्वाच्या दिशेने देखील वाटचाल सुरू आहे.

संदर्भ सूची

१. अभय सिंह, 'भारतीय जनता पार्टी - कल, आज और कल', समय प्रकाशन, नई दिल्ली, २००८, पृ.१६

२. किता

३. पुष्पराज जैन व बी.एल.फडिया, 'भारतीय शासन एवं राजनीति, साहित्य भवन पब्लिकेशन्स, आगरा, २००८, पृ.३९२

४. अभय सिंह, 'भारतीय जनता पार्टी - कल, आज और कल', समय प्रकाशन, नई दिल्ली, २००८, पृ. १६
५. सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंपानेरकर (संपा.), 'असा घडला भारत १९४७-२०१२', रोहन प्रकाशन, पुणे, २०१३, पृ. ४६५
६. किता, पृ. ४६६
७. प्रताप कुमार, 'भारतीय लोकतंत्र में राजनीतिक दल', आर्या पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली, २०१५, पृ. १५४
८. स्टॅटिस्टिकल रिपोर्ट ऑन जनरल इलेक्शन १९९८, दू द ट्वेल्वथ लोकसभा व्हॉल्युम-१, इलेक्शन कमिशन ऑफ इंडिया, न्यू दिल्ली
९. उपरोक्त, सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंपानेरकर(संपा.), 'असा घडला भारत', पृ. ६६३
१०. इंडिया टुडे ५ जून २०१९, पृ. ११
११. फ्रंटलाइन, इलेक्शन स्पेशल - ५, ७ जून २०१९, पृ. ८
१२. लोकसत्ता (ऑनलाइन), दि. १ ऑगस्ट २०१९
१३. लोकसत्ता, दि. ६ ऑगस्ट २०१९, पृ. १
१४. लोकसत्ता, मुंबई आवृत्ती, दि. १० नोव्हेंबर २०१९, पृ. १, २
१५. लोकमत, जळगाव आवृत्ती, दि. १० नोव्हेंबर २०१९, पृ. ६

PRINCIPAL
T.S.S.'s. Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desale Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule